

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання
історичних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор НН інституту історії, права
та міжнародних відносин
 Олександр ЖУКОВ
«28» серпня 2025 р.

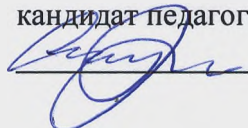
**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ**

Галузь знань А Освіта
Спеціальність А4 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
Освітньо-професійна програма Середня освіта (Історія)

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Мова навчання українська

Погоджено науково-методичною
комісією НН інституту історії, права та
міжнародних відносин
«28» серпня 2025 р.

Голова Світлана МОЦАК,
кандидат педагогічних наук, доцент

Суми – 2025

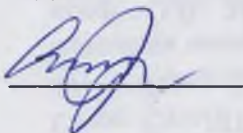
Розробник:

Жуков О.В., кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін
Протокол № 1 від «27» серпня 2025 р.

Завідувач кафедри

Моцак С.І., к. пед. н., доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 9	Бакалавр	Обов'язкова
		Рік підготовки:
1-й		
Семестр		
1-й, 2-й		
Лекції		
48год.		
Практичні, семінарські		
60 год.		
Лабораторні		
Самостійна робота		
158 год.		
Консультації:		
4 год.		
Вид контролю: екзамен, залік		
Загальна кількість годин – 270		

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Історія стародавнього світу» полягає у поглибленому вивченні та оволодінні науковими знаннями з історії розвитку первісного суспільства в країнах стародавнього Сходу, стародавньої Греції та стародавнього Риму.

Навчальна дисципліна «Історія стародавнього світу» входить до переліку обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми (цикл професійної підготовки).

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначеної освітньо-професійною програмою **інтегральної компетентності**:

ІК 1. Здатність розв'язувати спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі історії, правознавства та методики навчання, що характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей**:

ЗК 5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 6. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 8. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 9. Здатність використовувати знання державної та іноземної мови в освітній діяльності.

ЗК 10. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **фахових компетентностей**:

ПК 13. Здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації дитини до саморозвитку (самовизначення, зацікавлення, усвідомленого ставлення до навчання)

2. Передумови для вивчення дисципліни

Навчальна дисципліна «Історія стародавнього світу» базується на знаннях таких дисциплін як «Давня історія України» та інших, раніше вивчених.

3. Результати навчання за дисципліною

ПРУ 10. Добирати міжпредметні зв'язки курсів історії в базовій середній школі відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти з освітньої галузі «Суспільствознавство».

ПРК 2. Творчо використовувати теорії й досвід у процесі вирішення соціальних і професійних завдань

ПРА 3. Володіє основами професійної культури, має здатність створювати й редагувати тексти фахового змісту.

4. Критерії оцінювання результатів навчання
Розподіл балів
для екзамену

Поточний контроль			Разом	екзамен	Сума
РОЗДІЛ 1	РОЗДІЛ 2	РОЗДІЛ 3			
Поточний контроль			40	25	100
10	20	10			
Контроль самостійної роботи			35		
10	15	10			

для заліку

Поточний контроль	Разом	Сума
Поточний контроль	50	100
50		
Контроль самостійної роботи	50	
50		

4.1. Критерії оцінювання видів роботи для поточного контролю для екзамену

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання студентами всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального навантаження шляхом поточного та підсумкового контролю. Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів під час відвідування лекцій, участі у семінарах, виконання тестових завдань та виконання інших видів самостійної роботи.

Поточний контроль складається з таких компонентів:

- **40 балів:** участь у *семінарах* – підготовка аналітичних звітів та доповідей і пред'явлення результатів в аудиторії у вигляді усних відповідей, участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних завдань, виконання завдань тестового контролю.

- **35 балів:** опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, підготовка рефератів, есе тощо.

- **25 балів:** проведення контрольних заходів у вигляді усного екзамену.

Разом – **100 балів.**

Критерії оцінювання видів роботи для поточного контролю для заліку:

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання студентами всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального навантаження шляхом поточного та підсумкового контролю. Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів під час відвідування лекцій, участі у семінарах, виконання тестових завдань та виконання інших видів самостійної роботи.

Поточний контроль складається з таких компонентів:

- **50 балів:** участь у *семінарах* – підготовка аналітичних звітів та доповідей і пред'явлення результатів в аудиторії у вигляді усних відповідей, участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних завдань, виконання завдань тестового контролю.

- **50 балів:** опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, підготовка рефератів, есе тощо.

Разом – **100 балів.**

Оцінювання результатів аудиторної роботи здійснюється за наступними критеріями:

для екзамену

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
3	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно інтерпретує історичні та генеалогічні явища та процеси; виконує всі завдання, може правильно визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на системному знанні теоретичних положень та окремих прикладах з історичної практики або власного родоводу. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
2	Здобувач вищої освіти дає відповіді на питання семінарського заняття, відтворює дефініції та пояснює зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає, проте неточно інтерпретує історичні явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, допускаючи незначні помилки.
1	Здобувач вищої освіти дає відповіді на більшість питань семінарського заняття, відтворює дефініції загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; лише називає історичні явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; не може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, називаючи при цьому їх ознаки.
0	Відсутність на занятті

для заліку

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ

4,5	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно інтерпретує історичні та генеалогічні явища та процеси; виконує всі завдання, може правильно визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на системному знанні теоретичних положень та окремих прикладах з історичної практики або власного родоводу. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
2,3	Здобувач вищої освіти дає відповіді на питання семінарського заняття, відтворює дефініції та пояснює зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає, проте неточно інтерпретує історичні явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, допускаючи незначні помилки.
1	Здобувач вищої освіти дає відповіді на більшість питань семінарського заняття, відтворює дефініції загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; лише називає історичні явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; не може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, називаючи при цьому їх ознаки.
0	Відсутність на занятті

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	Задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

В Університеті передбачено можливість перезарахування результатів неформальної та/або інформальної освіти відповідно до Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка (<https://sspu.edu.ua/universytet/edusci/normatyvno-pravova-baza>).

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання дисципліни «Історія стародавнього світу» можуть бути:

- усний контроль. Усний контроль здійснюється шляхом індивідуального і фронтального опитування. При індивідуальному опитуванні викладач ставить перед здобувачем вищої освіти декілька запитань, при фронтальному – серію логічно пов'язаних між собою питань перед усією аудиторією;

- письмовий контроль. Здійснюється за допомогою письмових робіт, які можуть бути короткочасними (15-20 хв.) і протягом усього заняття. Письмовий контроль відрізняється також глибиною діагностики (поверховий зріз чи ґрунтовний аналіз);

- тестовий контроль. Тести – спеціальні завдання, виконання (чи невиконання) яких вказує на наявність (або відсутність) у здобувача вищої освіти певних знань, умінь.

- підготовка доповідей, есе, презентацій. Передбачає виконання здобувачами вищої освіти різних форм завдань.

Особлива увага при опануванні змісту навчальної дисципліни приділяється запобіганню порушенню академічної доброчесності та забезпечення довіри до результатів освітнього процесу та освітньої діяльності, розумінню здобувачами вищої освіти значення академічної доброчесності та наслідків недотримання її постулатів.

Питання для підсумкового контролю:

Історія Стародавнього Сходу

1. Предмет „Історія стародавнього світу. Термін „Стародавній Схід”.
2. Хронологічні та географічні рамки історії Стародавнього Сходу.
3. Процес становлення людини.
4. Виникнення первісної родової общини.
5. Виникнення землеробства і скотарства як передумова розкладу родового ладу.
6. Культура і релігія первісних людей.
7. Джерелознавчі проблеми історії стародавнього Сходу.
8. Джерела з історії стародавнього Єгипту.
9. Географічне положення та природні умови Єгипту.
10. Характерні риси періоду Раннього царства в Єгипті.
11. Централізована єгипетська держава періоду Стародавнього царства.
12. Боротьба Гераклеополя та Фів за об'єднання країни.
13. Стан економіки об'єднаного Єгипту в період Середнього царства.
14. Політична система доби Середнього царства.
15. Соціальна структура єгипетської держави періоду Нового царства.
16. Організація державного управління Єгипту періоду Нового царства.
17. Релігійно-політична реформа Аменхотепа IV-Ехнатона.
18. Рамзес II – завойовник та будівельник.
19. Хетто-єгипетські війни.
20. Наукові знання, освіта і література Єгипту.
21. Релігія, її вплив на суспільне життя та культуру Єгипту.
22. Науково-практичні знання та система освіти в стародавньому Єгипті.
23. Природно-географічні умови та населення Месопотамії.
24. Державна влада та соціальна структура царства Шумеру і Аккаду.
25. Староавілонське царство за законами Хаммурапі.
26. Касситська Вавілонія (Середньовавілонське царство).

26. Господарське життя і суспільство Ассирії у II тис. до н.е. (Староассирійський період).
27. Організація військової справи та воєнні походи ассирійської імперії в I тис. до н.е.
28. Загибель Ассирійської імперії.
29. Нововавілонське царство (Навуходоносер II).
30. Література Стародавньої Месопотамії.
31. Географічне положення та соціально-політичний розвиток Урарту.
32. Господарське життя і суспільство Хетської держави.
33. Фригійське та Лідійське царства.
34. Біблія як джерело з історії Східного Середземномор'я.
35. Етнічний склад населення Східного Середземномор'я.
36. Утворення Ізраїльсько-Іудейського царства.
37. Внутрішня та зовнішня політика Ізраїльсько-Іудейської держави (Давид, Соломон).
38. Палестина під іноземним володарюванням у VIII – VI ст. до н.е.
39. Розвиток ремесла, торгівлі і мореплавства в Фінікії.
40. Сирія в I тис. до н.е.
41. Піднесення та занепад Еламу та Мідії.
42. Поява і посилення держави Ахеменідів.
43. Перська держава в часи правління Дарія.
44. Загарбницька політика держави Ахеменідів (Кір, Камбіз).
45. Характерні риси економіки, соціальних відносин та системи управління в Перській державі.
46. Релігія та культура Персії. Зороастризм.
47. Особливості культури та мистецтва народів Передньої Азії.
48. Джерела з історії стародавньої Індії.
49. Природно-кліматичні умови та особливості етногенезу стародавньої Індії.
50. Виникнення Індської (Харапської цивілізації).
51. Індійський похід Олександра Македонського.
52. Імперія Маур'їв.
53. Імперія Гуптів.
54. Варно-кастова система в Індії.
55. Сімейні відносини згідно „Законів Ману”.
56. Індуїзм.
57. Розвиток наукових знань в стародавній Індії.
58. Архітектура і мистецтво стародавньої Індії.
59. Джерела з історії стародавнього Китаю.
60. Природно-кліматичний фактор в історії стародавнього Китаю.
61. Шан-Інь як світанок китайської державності.
62. Політична історія держави Західне Чжоу.
63. Реформи Шан-Яна в царстві Цинь.
64. Роль конфуціанства як суспільно-політичного вчення в історії стародавнього Китаю.
65. Даоське вчення.

66. Китай епохи Цинь.
67. Китай епохи Хань.
68. Релігія і міфологія стародавнього Китаю.
69. Література, архітектура та мистецтво стародавнього Китаю.

Історія античності

1. Поняття, предмет "історії античності" та його хронологічні рамки.
2. Джерела з історії стародавньої Греції.
3. Природно-кліматичні умови та населення стародавньої Греції.
4. Перші класові суспільства та держави на острові Крит.
5. Мікенська цивілізація.
6. Поеми Гомера як історичне джерело.
7. Особливості розвитку гомерівського суспільства.
8. Суспільний устрій і господарське життя давньогрецьких племен.
9. Афіни у VIII – VII ст. до н.е.
10. Пелопоннес у VIII – VI ст. до н.е.
11. Реформи Солона та їх значення.
12. Тиранія Пісістрата.
13. Законодавство Клісфена.
14. Грецький поліс як соціально-політичний організм.
15. Соціальний лад і побут Спарти.
16. Державний лад Спарти.
17. Велика грецька колонізація.
18. Грецькі колонії в Північному Причорномор'ї.
19. Греко-перські війни та їх вплив на розвиток Греції.
20. Соціальна структура грецького суспільства у V – IV ст. до н.е.
21. Пелопоннеська війна 431 – 404 рр. до н.е.
22. Афіни в період правління Перикла.
23. Грецька релігія.
24. Загальнодержавні та полісні свята.
25. Грецький театр і література.
26. Піднесення Македонії при Філіпі II.
27. Боротьба Філіпа II за встановлення македонської гегемонії в Греції.
«Священна війна».
28. Завоювання Олександра Македонського.
29. Зміни в політиці Олександра та протиріччя в його армії.
30. Держава Олександра та історичне значення Східного походу.
31. Війни діадохів і утворення елліністичних держав
32. Сутність еллінізму.
33. Елліністичний Єгипет.
34. Царство Селевкідів.
35. Криза полісної системи взаємовідносин в Греції в IV ст. до н.е.
36. Балканська та «Велика Греція» в епоху еллінізму.
37. Джерела з історії стародавнього Риму.

38. Вплив природних умов на процес історичного розвитку італійських цивілізацій.
39. Характерні риси Етруської цивілізації.
40. Заснування міста Рим і формування римської громадянської общини.
41. Реформи Сервія Тулія.
42. Завоювання Італії Римом.
43. Суспільні землі (Ager publicus) та їх використання.
44. Економічні і політичні причини боротьби плебеїв з патриціями. Її основні етапи.
45. Римське суспільство згідно „Законам XII таблиць”.
46. Повстання рабів в Італії та на острові Сицилія.
47. Боротьба за аграрні реформи братів Гракхів.
48. Югуртинська війна .
49. Військова реформа Гая Марія.
50. Диктатура Сули.
51. Повстання рабів під керівництвом Спартака.
52. Заколот Катиліни.
53. Перший тріумвірат (Помпей, Цезар, Красс).
54. Завоювання Цезарем Галлії.
55. Громадянські війни 40- 30-х років I ст. до н.е.
56. Диктатура Цезаря, його реформи та їх значення для Римської республіки.
57. Другий тріумвірат (Антоній, Лепід, Октавіан). Проскрипції.
58. Падіння Римської республіки.
59. Принципат Октавіана Августа.
60. Зміцнення і розвиток системи принципату в період правління імператорів династії Юліїв – Клавдіїв.
61. Правління династії Флавіїв в Римській імперії
62. Розвиток орендних відносин і розповсюдження колонату.
63. Правління династії Антонинів – „золотий вік” Римського середземномор’я.
64. Реформи Діоклетіана і Константина.
65. Релігійна політика Константина.
66. Оформлення доміанату.
67. Виникнення християнства в Римській імперії.
68. Зростання соціального протесту. Єресі.
69. Криза рабовласницького способу виробництва в Римській імперії.
70. Виникнення варварських королівств.
71. Загибель Західної Римської імперії.
72. Культурні надбання та їх розвиток у стародавньому Римі.

6. Програма навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Історія стародавнього світу» складається з шести розділів, які в цілому висвітлюють історію стародавніх суспільств, простежують спільні риси, притаманні суспільствам давньосхідних та античних цивілізацій; виділяють особливості розвитку економічної, політичної, соціальної та культурної сфер давніх суспільств;

з'ясовують специфіку аграрного суспільства та його конкретно-історичні прояви в період з IV тис. до н.е. по IV ст. до. н.е.

Розділ 1. Первісне суспільство, Єгипет.

Розділ 2. Месопотамія, Східне Середземномор'я, Іран, Мала Азія.

Розділ 3. Індія та Китай у стародавні часи.

Розділ 4. Греція архаїчного і класичного періоду.

Розділ 5. Завоювання Александра Македонського і утворення елліністичних держав. Утворення Римської держави. Римська республіка.

Розділ 6. Римська імперія.

7. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

7.1. Тематичні розділи

Розділ 1. Первісне суспільство, Єгипет.

Тема 1. *Предмет дослідження історії стародавнього світу.*

Поняття «Стародавній Схід». Географічні та хронологічні межі історії Стародавнього Сходу. Предмет «Історія Стародавнього Сходу». Значення історії Стародавнього Сходу в курсі всесвітньої історії. Значення природних умов для розвитку країн Стародавнього Сходу. Проблема історичних джерел та підрахунку часу в історії. Хронологічні рамки історії стародавнього світу.

Тема 2 . *Первісне суспільство.*

Поява предків людини. Місця поселень. Заняття первісних людей. Найважливіші еволюційні зміни в процесі розвитку до Homo sapiens. Основні етапи цієї трансформації. Процес генезису первісних форм самоорганізації соціуму (плем'я, рід, община). Причини виникнення і закономірності розвитку рільництва, скотарства, ремесел. Суспільний поділ праці. Початок обробки металів. Поява перших міст. Основи суспільно-економічного ладу первісних цивілізацій. Культура та релігія первісних людей

Тема 3. *Утворення цивілізації в долині річки Нілу та її розвиток в епоху Стародавнього та Середнього царства.*

Джерела з історії Стародавнього Єгипту. Дешифрування єгипетської писемності (Ж.-Ф. Шампольон і його продовжувачі). Хронологія і періодизація історії Стародавнього Єгипту. Стародавній Єгипет в епохи Раннього і Стародавнього царств. Природні умови нільської долини. Населення. Неолітичні і енеолітичні поселення. Економіка Верхнього і Нижнього Єгипту. Номи та їх об'єднання. Об'єднання країни під владою Менеса . Раннє царство (I і II династії). Розвиток сільського господарства , ремесла і торгівлі в період Стародавнього царства (III – VI династії). Створення єдиної іригаційної системи . Аграрні відносини і форми землеволодіння. Посилення експлуатації общинників. Розвиток рабства, його джерела і характер. Політичний розвиток Єгипту в період Стародавнього царства. Характерні риси держави. Оформлення бюрократичного апарату. Будівництво пірамід. Зовнішня політика.

Ослаблення центральної влади і посилення номової знаті. Розпад єгипетської держави. Занепад єдиної іригаційної системи. Стародавній Єгипет в епоху Середнього царства. Боротьба Гераклеополя і Фів і нове об'єднання Єгипту. Єгипет в період правління XII династії. Зрушення в економічному розвитку. Освоєння нових земель. Іригаційні роботи у Фаюмі. Розвиток ремесел. Застосування бронзових знарядь у виробництві. Ускладнення станово-класової структури суспільства. Висування середніх шарів. Майнове розшарування всередині громади. Зовнішня політика Єгипту в період Середнього царства. Експлуатація завойованих країн. Торговельні зв'язки з Фінікією та Критом. Послаблення Середнього царства. Завоювання Єгипту гіксосами.

Тема 4. *Єгипетська держава Нового царства.*

Вигнання гіксосів і нове об'єднання Єгипту. Зростання продуктивних сил. досягнення в сільському господарстві та ремеслах. Розвиток військової справи: бойові колісниці. Зміни в станово-класовій структурі суспільства. Положення рядових общинників і ремісників. Розвиток рабовласництва. Державне управління Єгипту в період Нового царства. Армія і військова справа. Завойовницька політика фараонів XVIII династії. Походи Тутмоса III в Палестину, Сирію і Куш. Експлуатація завойованих територій. Торгові експедиції в Пунт. Релігійно-політичні реформи Аменхотепа IV (Ехнатона), їх спрямованість і причини поразки. Відновлення колишньої релігії при наступників Ехнатона. Єгипет в правління XIX і XX династій. Подальше посилення жрецтва. Походи Рамсеса II проти хетів і укладення мирного договору. Ослаблення Єгипту при наступників Рамсеса II. Нашестя «народів моря» і лівійських племен. Втрата володінь в Азії та Куші. Посилення фіванського жрецтва і ослаблення центральної влади.

Розділ 2. Месопотамія, Східне Середземномор'я, Іран, Мала Азія.

Тема 5. *Месопотамія в ранньодинастичну епоху.*

Джерела з історії Дворіччя. Населення Дворіччя: шумери, аккадці, хуррити та ін. Природні умови Дворіччя. Розвиток сільського господарства в період неоліту і халколіта. Іригаційні роботи. Майнова нерівність. Виникнення рабства. Поява перших держав. Міста-держави (Кіш, Урук, Ур, Ларса та ін), їх політичний устрій. Правителі (енсі) і царі. Посилення знаті. Форми землеволодіння. Становище общинників. Міжусобні війни і зіткнення із сусідніми племенами. Посилення Лагашу. Реформи Урунімгіна та їх соціальна спрямованість. Об'єднання Месопотамії під владою Аркада.

Тема 6. *Вавилонське суспільство II тис. до н.е. як класичний приклад стародавнього суспільства.*

Піднесення Вавилону, його причини. Перша вавилонська династія. Об'єднання Дворіччя під владою Хаммурапі. Війни з Еламом і Марі. Економічний розвиток (сільське господарство, ремесла, торгівля) за законами Хаммурапі. Форми земельної власності. Станово-класова

структура Староавілонського суспільства. Категорії вільного населення. Категорія «мушкенум», її положення. Рабство: джерела, категорії рабів, сфери застосування їх праці, характер рабства. Причини обмеження лихварста і ендогенного рабства. Ослаблення вавілонської держави при наступників Хаммурапі. Нашестя хеттів. Завоювання Вавилону касситами. Особливості економічного і соціального розвитку в касситський період. Зовнішня політика касситських царів.

Тема 7. *Ассирія у II тис. до н.е.*

Джерела, історіографія та періодизація історії Ассирії. Природа і населення. Староассирійський період. Місто-держава Ашшур. Соціальна структура і політичний лад Ассирії в Староассирійський період. Участь Ассирії в торговій колонізації сходу Малої Азії. Занепад Ассирії і піднесення Мітанні. Середньоассирійський період. Перетворення Ассирії у військову державу. Ассирійські закони. Сільська громада та приватне землеволодіння. Станово-класова структура середньоассирійського суспільства. Рабство, його джерела, сфери застосування праці рабів, характер рабства. Сімейне право. Посилення царської влади.

Тема 8. *Велика Ассирійська воєнна держава у I тис. до н.е.*

Новоассирійський період. Економічні зрушення. Військові походи в Урарту, Сирію, Мідію. Повстання підкорених народів. Військові невдачі ассирійців в першій половині VIII в. до н.е.. Реформи Тіглатпаласара III. Зовнішня політика Ассирії. Завоювання низки країн Передньої Азії та Єгипту. Внутрішня політика. Посилення жрецтва і військової знаті. Привілеї храмів і міст. Царське землеволодіння. Політика в завойованих областях. Податки і повинності. Політика переселення. Політика залякування. Ослаблення держави Ассирії. Причини розпаду ассирійської військово-адміністративної держави. Союз Вавилонії з Мідією. Падіння Ассирії.

Тема 9. *Хетське, Фригійське та Лідійське царства.*

Джерела та історіографія. Політична історія країн. Господарське життя і суспільство.

Тема 10. *Стародавня Сирія, Фінікія, Карфаген.*

Джерела з історії Сирії, Фінікії, Карфагену. Природно-географічні умови Східного Середземномор'я. Етнічний склад населення (хуррити, ханаанеї, євреї). Закріплення філістимлян на території Східного Середземномор'я. Стародавня Фінікія. Міста-держави. Тіро-Сідонське царство. Розвиток ремесла та торгівлі. Рабовласництво. Мореплавання і колонізація. Заснування Карфагену. Стародавня Сирія. Дамаське царство. Спроба об'єднання у III тис. до н. е. Гіксосський союз племен.

Тема 11. *Ізраїльсько-іудейське царство.*

Природні умови Палестини. Етнічний склад населення (хуррити, ханаанеї, хетти, філістимляни та ін.) Закріплення філістимлян на морському узбережжі. Економічна та культурна роль філістимлян. Вторгнення давньоєврейських кочових племен. Війни з ханаанеями і філістимлянами. Розкладання родоплемінного ладу. Розвиток рабства.

Утворення Ізраїльсько-іудейського царства. Внутрішня і зовнішня політика при царях Давиді та Соломоні. Спроба встановлення централізованої держави. Розпад Ізраїльсько-іудейського царства. Історія Ізраїльського та Іудейського царств. Розорення общинників і розвиток боргового рабства. Пророче рух і його соціальна роль. Соціальні та релігійні реформи Йосії. Розгром Ізраїльського царства асирійцями та Іудейського царства вавілонянами.

Тема 12. Стародавній Іран.

Джерела, історіографія. Географічне положення Ірану, природні умови. Просування іраномовних племен по території Стародавнього Ірану. Піднесення і занепад Еламу та Мідії. Держава Ахеменідів. Загарбницька політика Кіра і Камбіза. Політична криза: переворот Гамати та його загибель. Дарій I, його адміністративно-фінансові реформи. Реорганізація армії. Збільшення території Перської держави. Характерні риси економіки, соціальних відносин та системи управління в Перській державі. Причини її ослаблення.

Розділ 3. Індія та Китай у стародавні часи.

Тема 13. Найдавніші цивілізації долини Інду.

Джерела з історії Стародавньої Індії та їх особливості. Природні умови. Етнічна і мовна характеристика Індії. Періодизація історії Стародавньої Індії.

Індія в III - II тис. до н.е. Індія в III тис. до н.е. Індська (Хараппская) цивілізація (Мохенджо-Даро, Хараппа). Економічний розвиток: сільське господарство, ремесла, торгівля. Міста. Культура, проблема писемності. Занепад Індської цивілізації. Переселення індоаріїв. Економіка і соціальні відносини, за даними Вед.

Тема 14. Виникнення та розпад загальноіндійської держави.

Освоєння долини Гангу. Розвиток сільського господарства. Ремесла. Зростання міст. Торгівля. Поява монети. Громадський і політичний лад. Зростання соціальних відмінностей. Варни і касты (джати). Розвиток рабовласництва. Піднесення Магадха. Вторгнення Олександра Македонського до Західної Індії. Боротьба індійців проти греко-македонських завойовників. Держава Маур'їв. Чадрагупта. Правління Ашоки: зовнішня і внутрішня політика. Державний апарат. Будівництво міст. Ремесла: царські майстерні. Розвиток торгівлі. Поширення буддизму. Послаблення і розпад держави Маур'їв.

Економічний розвиток і станово-класова структура Індії в кінці I тис. до н.е. -початку I тис. н.е. Сільське господарство і форми землеволодіння. Роль громади. Міста, торгові зв'язки. Варни, джати і класи, їх співвідношення. Роль рабства, найманої праці. Індія I тис. н.е.. Внутрішня і зовнішня політика Кушанської династії. Створення імперії Гуптів . «Золотий вік» імперії Гуптів . Боротьба з гунами-ефталітами. Розпад імперії Гуптів. Зміна соціально -економічних відносин в Індії в I - V ст..

Розвиток нових форм землеволодіння і земельної власності. Процес феодалізації індійського суспільства.

Тема 15. *Виникнення китайської цивілізації.*

Джерела з історії Стародавнього Китаю, їх типи і види. Природні умови. Населення Стародавнього Китаю. Особливості іригаційного землеробства. Період Шан-Інь. Бронзовий вік у іньцев. Розкладання родоплемінного ладу. проблема політичної організації суспільства. Період Західного і Східного Чжоу. Поширення заліза. Поява чеканної монети. Розвиток землеробства. Зміни в системі землеволодіння та землекористування. Специфіка китайської громади. Розвиток ремесел. Посилення централізації. Боротьба з кочівниками. Сепаратистські настрої знаті і розпад держави і на ряд князівств. Епоха Чжаньго.

Тема 16. *Китай епохи Цинь та Хань.*

Піднесення князівства Цинь. Реформи Шан Яна. Зростання приватного землеволодіння і лихварства. Об'єднання Китаю під владою Цинь. Реформи Цинь Шихуана. Посилення бюрократії. Податковий гніт. Зовнішня політика Цинь Шихуана. Китайська стіна. Наступ у південному напрямку. Переслідування політичної опозиції. Селянські заворушення. Занепад династії Цинь. Китай в роки правління Старшої, або Ранньої, династії Хань. Роль великого землеволодіння. Розвиток рабовласництва. Використання найманої праці. Народні рухи. Розвиток зовнішньої торгівлі. Великий шовковий шлях. Завойовницька політика в Центральній і Середній Азії, Кореї та Індокитаї. Характер загарбницької політики. Економічне виснаження країни. Спроби соціальних перетворень. Реформи Ван Мана і причини їх невдачі. Повстання «Червонобрових». Китай в роки правління Молодшої, або Пізньої, династії Хань. Внутрішня політика. Соціально-економічні реформи. Зовнішня політика. Нове вторгнення в Середню Азію. Відношення з Парфією. Процес феодалізації Стародавньому Китаї. Повстання «жовтих пов'язок». Розпад Китаю на три царства.

Розділ 4. Греція архаїчного і класичного періоду.

Тема 1. *Виникнення грецької цивілізації.*

Поняття та предмет "історія античності". Географічні і хронологічні рамки історії Стародавньої Греції. Джерела з історії Стародавньої Греції. Природно-географічні умови Стародавньої Греції. Проблема догрецького населення. Основне заняття населення. Становлення суспільства і держави на о. Крит. Палацові комплекси. Кносс у Першій половині II тис. до н.е. Критська морська держава XVIII – XV ст. до н.е. Падіння могутності Криту. Ахейська Греція у II тис до н.е. Мікени, Тірінф, Пілос, Фіви. Занепад Балканської Греції у XII – XI ст. до н.е. Вторгнення дорійців. Соціально-економічні наслідки дорійського завоювання. Значення крито-мікенської цивілізації в історії стародавньої Греції.

Тема 2. *Стародавня Греція в Гомеровську добу.*

Поєми Гомера як історичне джерело. Археологічні пам'ятки Греції XI – IX ст. до н. е. Суспільний устрій і господарське життя давньогрецьких племен. Сільська община, родова знать. Ранні форми рабства. Військова демократія. Перехід від родового устрою до держави у формі полісу. Троянська війна.

Тема 3. *Велика грецька колонізація.*

Причини колонізаційного руху. Основні напрямки колонізації. Порядок заселення нових територій. Грецькі колонії у Північному Причорномор'ї. Значення Великої грецької колонізації. Ранньогрецька тиранія.

Тема 4. *Утворення Афінської держави.*

Поява перших ознак державності. Синоїкізм. Майнова та професійна диференціація грецького суспільства. Змова Кілона та закони Драконта. Зростання соціальних протиріч. Реформи Солона. Тиранія Пісістрата. Законодавство Клісфена. Остракізм.

Тема 5. *Стародавня Спарта.*

Північний Пелопоннес у VIII – VI ст.. до н. е. Історія утворення спартанської держави. Законодавство Лікурга. Державний лад Спарти. Соціальна структура суспільства. Побут і система виховання у Спарті. Зовнішня політика Спарти та утворення Пелопоннеського союзу.

Тема 6. *Греко-перські війни.*

Причини війн, їх періодизація. Повстання Мілету. Перші вторгнення персів в Балканську Грецію. Марафонська битва. Похід Ксеркса. Утворення Коринфського воєнного союзу грецьких полісів. Морська програма Фемістокла. Битва при Фермопілах. Саламітська битва. Битва при Платеях. Перший Афінський морський союз. Посилення могутності Афін. Розгром персидського флоту. Зростання напруженості між Афінами і Спартою. Каліів мир. Завершення греко-перських війн.

Тема 7. *Пелопоннеська війна.*

Причини Пелопоннеської війни. Перший період війни – Архідамова війна. Другий період Пелопоннеської війни. Сицилійська експедиція і Декелейська війна. Причини поразки Афін в Пелопоннеській війні.

Розділ 5. Завоювання Александра Македонського і утворення елліністичних держав. Утворення Римської держави. Римська республіка.

Тема 8. *Піднесення Македонії і встановлення її гегемонії над Грецією.*

Природні умови, населення, соціально-економічний устрій Македонії у V – першій половині IV ст. до н.е. Реформи Філіпа II. Зовнішня політика Філіпа II. „Священна війна”. Філократів мир. Македонська і анти македонська партії у Греції. Сократ. Діяльність Демосфена. Битва при Херонеї. Встановлення македонської гегемонії над Грецією. Панеллінський конгрес у Коринфі – рішення та значення.

Тема 9. *Завоювання Олександра Македонського.*

Смерть Філіпа II. Воєнно-політична підготовка до Східного походу. Завоювання Малої Азії, Сирії та Єгипту. Битва на річці Гранік. Перемога греко-македонської армії при Іссі. Зміни в управлінні Єгиптом. Битва у м. Гавгамели. Захоплення Вавилону, Суз і Персе поля. Зміни в політиці Олександра. Боротьба народів Середньої Азії проти Македонського завоювання. Індійський похід та повернення до Вавилону. Держава Олександра Македонського. Історичне значення Східного походу.

Тема 10. *Елліністичні держави в IV – II ст. до н.е.*

Війна діадохів і утворення елліністичних держав. Сутність та досягнення еллінізму. Елліністичний Єгипет. Державний лад та класова структура суспільства. Зовнішня політика Птолемеїв. Царство Селевкідів. Державна влада. Зростання залежності селян. Розвиток сепаратистських тенденцій. Династична боротьба. Перетворення Сирії на римську провінцію. Особливості елліністичної культури. Елліністична наука.

Тема 11. *Виникнення Римської держави*

Хронологічні та географічні рамки історії стародавнього Риму. Джерела з історії стародавнього Риму. Пам'ятки матеріальної культури. Римські літописи. Старші анналісти. Промови Цицерона, твори Цезаря, Діодора Сіцилійського, Тацита, Светонія, Плутарха, Аппіана. „Географія” Страбона. Трактати Катона, Варрона, Колумели. Пам'ятки Римського права. Вплив природних умов на процес історичного розвитку італійських цивілізацій. Населення Італії. Характерні риси етрусської цивілізації. Заснування міста Рим і формування римської громадянської общини. Реформи Сервія Тулія.

Тема 12. *Завоювання Римом Італії.*

Відносини римської громадської общини з сусідніми племенами. Панування Риму в Лації. Війна з етрусками. Навала кельтів. Завоювання Центральної Італії Римом. Самнітські війни. Посилення римської військової організації. Війна з Тарентом. Війна з Пірром та підкорення Південної Італії. Причини успіхів римської експансії. Римсько-італійська конфедерація, її структура. Суспільні землі (Ager publicus) та їх використання. Розвиток рабовласницьких відносин.

Тема 13. *Боротьба патриціїв з плебеями.*

Економічний розвиток Італії в VI – III ст. до н.е. Соціальна структура італійського суспільства. Патриції, плебеї. Клієнти. Економічні і політичні причини боротьби плебеїв з патриціями. Її основні етапи. Римське суспільство згідно „Законам XII таблиць”. Розвиток приватної власності, боргового і патріархального рабства. Загострення боротьби плебеїв з патриціями в IV ст. до н.е. Нові елементи в соціальній структурі суспільства. Нобілітет. Вершники, плебс.

Тема 14. *Суспільно-політичне життя та економічний устрій Римської республіки.*

Вплив римських завоювань на економіку та соціальну структуру областей Італії. Розвиток рабства. Джерела рабства. Рабовласницьке господарство за даними Катона і Варона. Піднесення сільського

господарства, ремесла, торгівлі, лихварства. Великі ремісничі центри. Соціальна структура римського суспільства. Соціальні протиріччя у римському суспільстві. Вимоги італіками прав римського громадянства. Повстання рабів в Італії та на острові Сицилія. Боротьба за аграрні реформи братів Граків. Югуртинська війна. Військова реформа Гая Марія. Друге повстання рабів на о. Сицилія.. Союзницька війна та її результати.

Тема 15. *Криза Римської республіки в I ст.. до н. е..*

Громадянська війна у Римі в 80-х рр.. до н.е. Війна Риму з Мітридатом Євпатором. Диктатура Сулли. Загострення соціальних протиріч. Повстання рабів під керівництвом Спартака. Причини, програма, хід повстання. Причини поразки. Політична боротьба в Римі в 60-х рр.. до н.е.. Гней Помпей. III війна Риму з Мітридатом. Заколот Катиліни. Перший Тріумвірат (Помпей, Цезар, Красс).Завоювання Цезарем Галлії. Римська політика на Сході. Громадянські війни 40-х років I ст.. до н.е.. Диктатура Цезара, його реформи. Другий Тріумвірат. Проскрипції. Завоювання Єгипту Октавіаном. Падіння Римської республіки.

Розділ 6. Римська імперія.

Тема 16. *Утворення Римської імперії.*

Принципат Октавіана Августа. Формування монархічної системи у формі принципату. Зародження бюрократії при Августі. Податкова система. Соціальна політика Августа. Спроби реставрації стародавніх вірувань та моралі. Римська армія. Зовнішня політика Августа. Зміцнення і розвиток системи принципату в період правління імператорів династії Юліїв – Клавдіїв. Політична криза і громадянська війна в імперії в кінці 60-х рр. I століття н.е. Правління династії Флавіїв. Повстання в Іудеї. Політика Доміціана.

Тема 17. *Римська імперія в II ст.. н.е.*

Внутрішня і зовнішня політика Траяна. Зміцнення державного апарату при Адріані. Економічний підйом. Соціальна структура суспільства. Розвиток орендних відносин і розповсюдження колонату.

Тема 18. *Римська імперія в III - IV ст. н.е.*

Правління „солдатських” імператорів. Соціально-економічна криза. Реформи Діоклетіана. Встановлення домініату. Релігійна політика Діоклетіана. Міжусобна боротьба за владу. Завершення соціально-економічних, політичних, і воєнно-адміністративних реформ при Константині. Релігійна політика Константина. Перенесення столиці імперії в Константинополь. Остаточне оформлення домініату. Тимчасовий вихід імперії з кризового стану. Боротьба за верховну владу після смерті Константина. Проблема готів.

Тема 19. *Падіння Західної Римської імперії.*

Загальний стан Західної Римської імперії в V столітті. Криза рабовласницького способу виробництва. Занепад військової організації. Зростання соціального протесту. Єресі. Велике переселення народів.

Варварські королівства. Нашестя вестготів і падіння Риму. Набіги гунів. Загибель Західної Римської імперії.

7.3. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Предмет дослідження історії стародавнього світу.	2	
2	Утворення цивілізації в долині річки Нілу та її розвиток в епоху Стародавнього та Середнього царства	4	
3	Месопотамія в ранньодинастичну епоху	2	
4	Вавілонське суспільство II тис. до н.е. як класичний приклад стародавнього суспільства.	2	
5	Велика Ассирійська воєнна держава у I тис. до н.е.	2	
6	Стародавня Сирія, Фінікія, Карфаген	2	
7	Ізраїльсько-іудейське царство.	2	
8	Стародавній Іран	2	
9	Найдавніші цивілізації долини Інду.	2	
10	Виникнення китайської цивілізації	2	
11	Китай епохи Цинь та Хань.	2	
Разом		24	

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Виникнення грецької цивілізації.	2	
2	Велика грецька колонізація.	2	
3	Греко-перські війни	2	
4	Пелопоннеська війна	2	
5	Піднесення Македонії і встановлення її гегемонії над Грецією.	2	
6	Завоювання Олександра Македонського.	2	
7	Виникнення Римської держави	2	
8	Завоювання Римом Італії.	2	
9	Криза Римської республіки в I ст. до н. е.	2	
10	Утворення Римської імперії.	2	
11	Римська імперія в II ст. н.е.	2	
12	Римська імперія в III - IV ст. н.е.	2	
Разом		24	

7.4. Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Первісне суспільство	2	
2	Утворення цивілізації в долині річки Нілу та	4	

	її розвиток в епоху Стародавнього та Середнього царства.		
3	Єгипетська держава Нового царств	2	
4	Вавілонське суспільство II тис. до н.е. як класичний приклад стародавнього суспільства.	2	
5	Ассирія у II тис. до н.е	2	
6	Хетське, Фригійське та Лідійське царства.	4	
7	Ізраїльсько-іудейське царство.	2	
8	Стародавній Іран	4	
9	Виникнення та розпад загальноіндійської держави	4	
10	Китай епохи Цинь та Хань	4	
	Разом	30	

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Стародавня Греція в Гомерівську добу	2	
2	Велика грецька колонізація	2	
3	Утворення Афінівської держави.	2	
4	Стародавня Спарта	2	
5	Греко-перські війни	2	
6	Пелопоннеська війна	2	
7	Завоювання Олександра Македонського	2	
8	Елліністичні держави в IV – II ст. до н.е.	2	
9	Боротьба патриціїв з плебеями.	2	
10	Суспільно-політичне життя та економічний устрій Римської республіки.	2	
11	Криза Римської республіки в I ст. до н. е..	2	
12	Утворення Римської імперії.	2	
13	Римська імперія в II ст. н.е.	2	
14	Римська імперія в III - IV ст. н.е.	2	
15	Падіння Західної Римської імперії	2	
	Разом	30	

7.5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Предмет дослідження історії стародавнього світу	4	
2	Первісне суспільство	4	
3	Утворення цивілізації в долині річки Нілу та її розвиток в епоху Стародавнього та Середнього царства.	4	
3	Єгипетська держава Нового царств	4	
	Месопотамія в ранньодинастичну епоху	4	
4	Вавілонське суспільство II тис. до н.е. як класичний приклад стародавнього суспільства.	4	
	Велика Ассирійська воєнна держава у I тис. до	6	

	н.е		
5	Ассирія у II тис. до н.е	6	
	Стародавня Сирія, Фінікія, Карфаген	4	
6	Хетське, Фригійське та Лідійське царства.	4	
7	Ізраїльсько-іудейське царство.	4	
8	Стародавній Іран	6	
	Найдавніші цивілізації долини Інду.	6	
9	Виникнення та розпад загальноіндійської держави	4	
	Виникнення китайської цивілізації.	6	
10	Китай епохи Цинь та Хань	6	
	Разом	76	

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Виникнення грецької цивілізації.	4	
2	Стародавня Греція в Гомерівську добу	4	
3	Велика грецька колонізація	4	
4	Утворення Афінської держави.	4	
5	Стародавня Спарта	6	
6	Греко-перські війни	6	
7	Пелопоннеська війна	6	
8	Піднесення Македонії і встановлення її гегемонії над Грецією.	4	
9	Завоювання Олександра Македонського	4	
10	Елліністичні держави в IV – II ст. до н.е.	4	
11	Виникнення Римської держави	4	
12	Боротьба патрициїв з плебеями.	4	
13	Суспільно-політичне життя та економічний устрій Римської республіки.	4	
14	Криза Римської республіки в I ст. до н. е..	4	
15	Утворення Римської імперії.	4	
16	Римська імперія в II ст. н.е.	6	
17	Римська імперія в III - IV ст. н.е.	6	
18	Падіння Західної Римської імперії	4	
	Разом	82	

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Балух В.О. Історія античної цивілізації: у 3 т.: підруч. для студ. ВНЗ. Т. 2. Стародавній Рим / літ. ред. К.О. Міщенко. 2-ге вид., стер. Чернівці : Наші книги, 2016. 848 с.
2. Балух В.О. Історія античної цивілізації: у 3 т.: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Т. 1. Стародавня Греція / літ. ред. К.О. Міщенко. 2-ге вид., стер. Чернівці : Наші книги, 2016. 656 с.

3. Балух В.О. Історія античної цивілізації: у 3 т.: підруч. для студ. ВНЗ. Т. 3. Практикум / літ. ред. К.О. Міщенко. 2-ге вид., стер. Чернівці : Наші книги, 2016. 544 с.
4. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. істор. спец. Т. 1. Всесвітня історія: в 5 т. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 472 с.
5. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: Підруч. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. К. : Либідь, 2009. 592 с.
6. Балух В.О., Коцур В.П. Культура Античності: підруч. для студ. ВНЗ. 2-ге вид., стер. Чернівці : Наші книги, 2016. 632 с.
7. Гроссман Ю.М., Лісовий І.А. Історія стародавнього світу: Практикум. Львів: Видавництво при Львівському університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1985. 224 с.
8. Дудка Р.А., Лейберов О.О. Історія стародавнього світу: курс лекцій. Ніжин : Вид-во НДУ, 2009. 348 с.
9. Кадеєв В.И. История древней Греции и Рима. Харьков : Колорит, 2006. 326 с.
10. Марков Г.Е. Первобытное общество: Учебное пособие. М. : Издательство исторического факультета Московского университета, 2009. 210 с.
11. Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства. Київ : Либідь, 1999. 240 с.
12. Шама О.І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу. Ч. 1. Тернопіль : ТНПУ, 2015. 238 с.
13. Шама О.І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу. Ч. 2. Тернопіль: ТНПУ, 2015. 490 с.
14. Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства. Київ : Либідь, 1999. 240 с.

Додаткові:

1. Атлас з історії стародавнього світу. Київ, 2005.
2. Баженов О.Л. Дискусійні проблеми походження людини сучасного типу // *Вісник Кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. Кам'янець-Подільський. Випуск 9. 2016.
3. Біблія або Книга Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Переклад Івана Огієнка. Київ: Укр. Бібл. Тов-во, 2002. 1375 с.
4. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і прав зарубіжних країн. Київ, 2004.
5. Геродот. Історія в дев'яти книгах. Київ, 1993.
6. Голоси стародавньої Індії: антологія давньоіндійської літератури / Пер. із санскриту, упоряд. П. Ріттер.: Дніпро, 1982.
7. Заплетнюк О. А. Єгипет на міжнародній арені в період правління фараона Ехнатона // *«Гілея: науковий вісник»*: Збірник наукових праць. К., 2016. Випуск 106.
8. Заплетнюк О. А. Колоси Ехнатона: інтерпретації божественного образу фараона // *«Гілея: науковий вісник»*: Збірник наукових праць. К., 2015. Випуск 95.

9. Заплетнюк О. А. Роль сім'ї фараона Ехнатона у новому релігійному культі // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. К., 2016. Випуск 105.
10. Заплетнюк О. А. Царська влада в Єгипті та фіванське жрецтво в період XVIII династії // Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. К., 2015. Випуск 98.
11. Заплетнюк О. Єгипет в період правління фараона Аменхотепа III // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Історія. 2016. Вип. 2 (Ч. 1).
12. Заплетнюк О. Особливості змін у титулатурі фараона Ехнатона // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія 1(136). 2018.
13. Кіндер Г. Всесвітня історія / Кіндер Г., Хільгеман В.; пер. з нім. Київ : Знання Прес, 2001.
14. Станко В.Н. Історія первісного суспільства. Київ: Либідь, 1999.
15. Тищик Б. Історія держави і права країн стародавнього світу. Львів, 2002.
16. Тураєв Б. А. Історія Стародавнього Сходу: В 2 т. К.; Х., 1938.

**9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення,
використання яких передбачає навчальна дисципліна
(за потребою)**

1. Навчальні аудиторії, які обладнані для проведення лекційних і семінарських занять.
2. Аудіовізуальні, технічні і комп'ютерні засоби навчання: комп'ютери, мультимедійний проектор, екран.